

**СУҒУРТА КОМПАНИЯЛАР МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИ
ТУШУНЧАСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ МАЗМУНИ, АҲАМИЯТИ ВА АСОСИЙ
ХУСУСИЯТЛАРИ**

Носиров Жасур Турсунпулотович
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Солиқлар ва суғурта иши кафедраси
катта ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада суғурта компаниялар молиявий барқарорлиги тушунчасининг иқтисодий мазмуни, аҳамияти ва асосий хусусиятлари кенг ёртиб берилган. Шунингдек, Мамлакатимизда иқтисодий тараққиётни таъминлашда суғурта компанияларининг аҳамиятини янада ошириш, уларнинг ЯИМдаги улушини босқичма-босқич ошириб бориш кераклиги илмий асосланган.

Калит сўзлар: суғурта компаниялар, молиявий барқарорлиги тушунчаси, суғурта захиралари.

Жаҳон амалиётида суғурта компанияларининг молиявий барқарорлиги, асосан, уларнинг тўловга қобиллиги ва суғурта захираларининг миқдори билан белгиланади. «Халқаро рейтинг компанияси (ACRA¹⁷)»га кўра, 2007-2019 йилларда аҳоли турмуш фаровонлиги даражаси билан ЯИМнинг таркибида суғурта мукофотлари ўртасидаги боғлиқлик (Пирсон корреляцияси бўйича) коэффициенти 0,89ни ташкил этган. «Пандемия шароитида ривожланаётган давлатлар суғурта компаниялари кўпроқ зарар кўриш билан бирга, 2021 йилда суғурта мукофотлари улуши 3,6 фоизли пунктга пасайиши кутилмоқда»¹⁸. Бу эса, суғурта компанияларининг молиявий барқарорлигини таъминлаш орқали кредиторлар ҳамда суғурталанувчилар олдидаги мажбуриятларни ўз вақтида бажаришда устувор аҳамият касб этмоқда ҳамда суғурта компаниялари олдида чекланган молиявий ресурслардан оқилона фойдаланиш орқали инвестицион имкониятларни оширишга оид қарорлар қабул қилиш зарурлигини кўрсатмоқда.

Хорижий мамлакатларда суғурта бозори инфратузилмасини ривожлантириш, суғурта компаниялари молиявий барқарорлигини илмий ёндашувлар ва эконометрик инструментлар ёрдамида таъминлаш, компаниялар самарадорлигини тармоқ ва соҳа хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ошириш борасида кенг қамровли тадқиқотлар олиб борилмоқда. Бугунги кунда суғурта компаниялари фаолият самарадорлигини мултипликатив коэффицентлар орқали баҳолаш, молиявий барқарорликнинг миқдорий даражасини аниқлаш, молиявий барқарорликни таъминлашнинг халқаро стандартлар ва механизм асосида такомиллаштиришга қаратилган тадқиқотларни амалга ошириш долзарб бўлиб қолмоқда.

Мамлакатимизда иқтисодий тараққиётни таъминлашда суғурта компанияларининг аҳамиятини янада ошириш, уларнинг ЯИМдаги улушини

¹⁷ ACRA (Analytical Credit Rating Agency) – халқаро кредит рейтингини таҳлил қилиш ва баҳолаш агентлиги.

¹⁸ <https://forinsurer.com/20/09/07/38406-Which insurance markets in the world will be most affected by COVID-19?>

босқичма-босқич ошириб бориш, қимматли қоғозлар бозоридаги иштирокини янада такомиллаштириш борасида «Суғурталовчи ва қайта суғурталовчининг инвестицион фаолияти» тўғрисида низомда белгиланган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Шунингдек, суғурта хизматларини диверсификациялаш ҳисобига замонавий суғурта хизматлари жорий этиш ва мазкур жараёнларда аҳолининг фаол иштирокини самарали ташкил этиш кабилар суғурта компаниялари молиявий барқарорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда молия бозорини ривожлантиришда унинг асосий сегментларидан бири ҳисобланган суғурта бозори фаолиятини тизимли таҳлил қилиш ҳамда суғурта компаниялари молиявий барқарорлигини таъминлашда хорижий илғор тажрибалардан самарали фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Таъкидлаш лозимки, кейинги йилларда мамлакатимизда суғурта бозори фаолиятини комплекс ривожлантириш борасида самарали ишлар амалга ошириб келинмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4412-сон Қарорининг қабул қилиниши, суғурта компаниялари фаолиятини инновацион ривожлантириш борасида туб ислохотларни амалга оширилишига замин яратди¹⁹.

Таъкидлаш лозимки, кейинги йилларда суғурта компаниялари молиявий барқарорлигини таҳлил қилиш, суғурта компаниялари фаолиятини ривожлантириш борасидаги мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш юзасидан салмоқли ишлар амалга оширилган бўлсада, айнан молиявий барқарорликни баҳоловчи аниқ меъзонларни ишлаб чиқиш, мазкур кўрсаткичларни суғурта компаниялари фаолиятига кенг тадбиқ этиш, халқаро амалиётда суғурта компаниялари рейтингини аниқлашда фойдаланиладиган асосий молиявий коэффицентлардан фойдаланиш борасида бир қанча камчиликлар мавжуд. Шунга мувофиқ, иқтисодиётнинг ривожланишида муҳим аҳамият касб этувчи суғурта компаниялари молиявий бақарорлигини ошириш орқали аҳоли ва юридик шахсларни мазкур бозорнинг фаол иштирокчисига айлантириш борасида илмий ва амалий ишларни амалга ошириш лозим.

«Молиявий барқарорлик» кенг ва кўп қиррали тушунча ҳисобланганлиги боис замонавий иқтисодий адабиётларда унинг иқтисодий моҳияти, тавсифловчи баҳолаш кўрсаткичларини тизимга солиш ва талқин қилиш турлича бўлиб, етарли даражада тўлиқ очиб берилмаган. Суғурта компаниялари фаолиятида молиявий барқарорликни баҳолаш усулларининг чегаралари ва уларнинг бутун тизимидан энг самарали фойдаланиш имкониятлари, шунингдек, атамашунослик, кўрсаткичлар алгоритми ва уларни талқин этиш, мулкчилик ва тармоқ хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг мезонларини тадқиқ этиш долзарб ҳисобланади. Шу нуқтаи-назардан, «барқарорлик», «молиявий барқарорлик» ва «суғурта компаниялари молиявий барқарорлиги»нинг моҳиятини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ.

Иқтисодиёт назариясида биринчилардан «барқарорлик»ни таҳлил қилиш асосчилари ҳисобланган В.Вальрас ва А.Маршалл томонидан «барқарорлик»нинг

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги ПҚ-4412-сонли “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори.

классик модели ишлаб чиқилган. Уларнинг фикрича, тизим бозор нархларига тузатишлар киритиш (В.Вальрас) ва ҳажмга тузатишлар киритиш (А.Маршалл) каби маълум шарт-шароитлар мавжуд бўлган тақдирда барқарор ҳолатга қайтади²⁰. М.М.Алексеева эса, «барқарорлик»нинг моҳиятини ифодалашга қуйидагича ёндашади, яъни барқарорлик ўзгариб туришларнинг тўлиқ мавжуд эмаслиги ёки камайиб боровчи ўзгаришлар шароитида мувозанат ҳолатга интилиш демакдир²¹, яъни барқарорлик тизимларни тасодифий таркибий қисмлар тўпламидан ажратиб турувчи уларнинг фундаментал хусусияти ҳисобланади.

Бозор муносабатлари шароитида молиявий барқарорликни таҳлил қилиш ва баҳолаш муаммоси муҳим аҳамият касб этади. Шундай бўлишига қарамасдан, амалга оширилган таҳлил натижаларининг кўрсатишича, компанияларнинг молиявий барқарорлигини тавсифлашга нисбатан ҳозирги пайтда турли ёндашувлар мавжуд бўлиб, уларга кўра молиявий барқарорликни қуйидагича тавсифлаш мумкин:

- молиявий ҳолат;
- сармоя таркиби;
- ички ва ташқи рисклардан ҳимоялаш ва бошқалар.

Молиявий барқарорликка нисбатан биринчи ёндашувни аниқлашда, энг аввало, «молиявий» ва «барқарорлик» тушунчаларининг маъно-мазмунига эътибор бериш керак. Бу ўринда «молиявий» – «молияга оид, молия жиҳатидан бўлган; пул маблағлари ва уларни тўплаш, тақсимлаш билан боғлиқ бўлган»²², «барқарорлик» эса, «мустаҳкамлик... ҳолати»²³ эканлигига эътибор бериш керак.

Молиявий барқарорликни аниқлашга нисбатан иккинчи ёндашув тўлов қобиляти, ликвидлилик, кредит қобиляти, рентабеллик каби молиявий ҳолат кўрсаткичларидан фойдаланишга асосланади. Бундай ёндашув чоғида, айрим иқтисодчиларнинг фикрига кўра, молиявий барқарорлик таърифи тўлов қобиляти тушунчасига яқин²⁴ ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Nazarova, S. A., Mirzarahimov, B. H., Narmanov, U. A., Ortikov, O. H., & Uktamov, K. F. (2021). The Role Of Uzbek Tourism Culture And Its Historical And Cultural Transformation Processes In Economic Development. *Int. J. Of Aquatic Science*, 12(3), 2776-2785.

2. Nasrullayevich Khasanov, K., Alisherovna Baratova, D., Fakhriddinovich Uktamov, K., & Bokhodirovna Abdusattarova, D. (2021, December). Improving the practice of attracting financial resources from the international capital market to the corporate sector of the economy. In *The 5th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 718-727).

²⁰ Маршалл А. Принципы экономической науки. – М.: «Прогресс», 1993. 350-б.

²¹ Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы. Учебно-методическое пособие. – М.: «Финансы и статистика», 1997. 248-б.

²² Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 80000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. Ж. II. Е-М. – Т.: «ЎзМЭ» Давлат илмий нашриёти, 2006. 611-б.

²³ Ўша манба, ж. I. 173-б.

²⁴ Шмален Г. Основы и проблемы экономики предприятия. – М.: «Финансы и статистика», 1996. 31-б.

3. Dwijendra, N. K. A., Jalil, A. T., Abed, A. M., Bashar, B. S., Al-Nussairi, A. K. J., Hammid, A. T., ... & Uktamov, K. F. (2022). Improving the transition capability of the low-voltage wind turbine in the sub-synchronous state using a fuzzy controller. *Clean Energy*, 6(4), 682-692.

4. Akbarovich Yadgarov, A., Khotamov, I., Fakhriddinovich Uktamov, K., Fazliddinovich Mahmudov, M., Turgunovich Yuldashev, G., & Ravshanbek Dushamboevich, N. (2021). Prospects for the Development of Agricultural Insurance System. *Alinteri Journal of Agriculture Sciences*, 36(1), 602-608.

5. Шмален Г. Основы и проблемы экономики предприятия. – М.: «Финансы и статистика», 1996. 31-б.

6. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы. Учебно-методическое пособие. – М.: «Финансы и статистика», 1997. 248-б.